

บทบาทและวิวัฒนาการของสถาปนิกหญิงในวิชาชีพสถาปัตยกรรม

The Role and Evolution of Women Architects in the Architectural Profession

รับบทความ 03/12/2568

แก้ไขบทความ 29/04/2569

ยอมรับบทความ 05/05/2569

วิกันดา ไชยมีสุข* ดันข้าว ปาณินท์

ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Wiganda Chaimeesukh, Tonkao Panin

Department of Architecture, Faculty of Architecture, Silpakorn University

Seekong_w@su.ac.th, panin_t@silpakorn.edu

*ผู้ประพันธ์บรรณกิจ

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและวิวัฒนาการของสถาปนิกหญิงในวิชาชีพสถาปัตยกรรมในโลกตะวันตก โดยศึกษาแนวความคิดและผลงานของสถาปนิกหญิง รวมถึงอิทธิพลและรายละเอียดที่เกี่ยวข้อง การศึกษาได้รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยบทความ และหนังสือที่เผยแพร่ในอดีตจนถึงปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและวิวัฒนาการของสถาปนิกหญิง

จากการศึกษาพบว่า บทบาทของสถาปนิกหญิงได้วิวัฒนาการจากผู้บุกเบิกในปลายศตวรรษที่ 19 ที่ต้องต่อสู้กับการกีดกันทางเพศเพื่อเข้าถึงการศึกษาและการประกอบวิชาชีพ จนถึงการเป็นผู้มีอิทธิพลสำคัญในยุค Modernism และ Postmodernism เช่น Eileen Gray, Lilly Reich และ Denise Scott Brown อย่างไรก็ตาม พวกเธอต้องเผชิญกับอุปสรรคเชิงระบบมากมาย เช่น การเลือกปฏิบัติทางเพศในหลักสูตรการศึกษา การถูกจำกัดขอบเขตการศึกษาและการถูกกีดกันจากสถาบันการศึกษา ซึ่งส่งผลให้การยอมรับเป็นไปอย่างล่าช้า

นอกจากนี้ การศึกษาได้วิเคราะห์กรณีศึกษาของคู่สถาปนิก Charles และ Ray Eames, Alison และ Peter Smithson, Robert Venturi และ Denise Scott Brown ที่แสดงให้เห็นว่า บทบาทที่แท้จริงของสถาปนิกหญิงในฐานะพลังขับเคลื่อนความคิดสร้างสรรค์มักถูกลดทอนหรือมองข้ามในประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมกระแสหลักที่เน้นไปที่ผู้ชายอย่างเห็นได้ชัด ทั้งที่ผลงานที่ได้รับการยอมรับต่าง ๆ เกิดจากความร่วมมือที่สำคัญ แนวคิดและทฤษฎีที่สร้างสรรค์โดยสถาปนิกหญิงมักขยายขอบเขตของวิชาชีพไปสู่มิติทางสังคม วัฒนธรรม และมนุษย์มากขึ้น

คำสำคัญ: สถาปนิกหญิง บทบาทสถาปนิกหญิง การยอมรับทางวิชาชีพ ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม รางวัลทางสถาปัตยกรรม

Abstract

This article aims to investigate the roles and evolution of female architects within the architectural profession in the Western world by examining their conceptual frameworks, architectural outputs, and broader influences. The study synthesizes and analyzes data from historical and contemporary documents, research papers, articles, and literature pertaining to the professional evolution of women architects.

The findings reveal that the role of female architects has evolved from nineteenth-century pioneers—who contended with systemic gender exclusion to access education and practice—to influential figures during the Modernist and Postmodernist eras, such as Eileen Gray, Lilly Reich, and Denise Scott Brown. Nevertheless, these practitioners encountered significant structural obstacles, including gender discrimination within academic curricula, restricted educational scopes, and institutional marginalization, all of which resulted in a prolonged delay in professional recognition.

Furthermore, this study analyzes the collaborative dynamics of architectural partnerships, including Charles and Ray Eames, Alison and Peter Smithson, and Robert Venturi and Denise Scott Brown. These cases demonstrate that the authentic roles of female architects as creative catalysts have frequently been diminished or overlooked within a male-centric architectural historiography, despite their fundamental contributions to acclaimed works. Ultimately, the concepts and theories advanced by female architects have been instrumental in expanding the boundaries of the profession toward more profound social, cultural, and humanistic dimensions.

Keywords: *female architects, the role of female architects, professional recognition, architectural history, architectural awards*

บทนำ

ในอดีตสถาปนิกหญิงในโลกตะวันตกต้องเผชิญกับอุปสรรค ตั้งแต่การเข้าถึงการศึกษาที่ถูกจำกัดขอบเขตและการเลือกปฏิบัติทางเพศในหลักสูตรสถาปัตยกรรม ซึ่งนำไปสู่การก่อตั้งสถาบันเฉพาะทางสำหรับสตรี นอกจากนี้ยังมีความท้าทายด้านการยอมรับวิชาชีพและขาดแคลนต้นแบบที่เป็นผู้หญิงในตำราเรียนประวัติศาสตร์ ซึ่งทำให้ผลงานมักถูกมองข้ามไป อย่างไรก็ตาม บทบาทของสถาปนิกหญิงได้วิวัฒนาการจากการเป็นผู้บุกเบิกในปลายศตวรรษที่ 19 ที่ต้องต่อสู้เพื่อให้เข้าถึงวิชาชีพ จนถึงการเป็นผู้มีอิทธิพลในยุค Modernism และ Postmodernism กรณีศึกษาของคู่สถาปนิก เช่น Charles and Ray Eames, Alison and Peter Smithson และ Robert Venturi and Denise Scott Brown แสดงให้เห็นถึงประเด็น “การถูกลดความสำคัญในฐานะผู้สร้างสรรค์หลัก” และการถูกละเลยจากรางวัลระดับสูงสุด โดยเฉพาะกรณีของ Denise Scott Brown ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการวางผังเมือง การวิเคราะห์บริบท และการร่วมเขียนหนังสือทงอิทธิพลอย่าง Learning From Las Vegas แต่ถูกละเลยจากรางวัล Pritzker Prize ในปี ค.ศ. 1991

แนวความคิดและผลงานของสถาปนิกหญิง มักขยายขอบเขตของวิชาชีพสถาปัตยกรรมออกสู่มิติทางสังคม วัฒนธรรม และมนุษยมากขึ้น โดยให้ความสำคัญกับประโยชน์ใช้สอยและคุณภาพ การศึกษานี้ต้องการนำเสนอแนวทางที่ส่งเสริมความเข้าใจอย่างครอบคลุมต่อบทบาทและผลงานของสถาปนิกหญิง และชี้ให้เห็นถึงการยอมรับแนวทางการทำงานและความสำคัญที่เกิดจากกระบวนการคิดและสร้างสรรค์ร่วมกันอย่างแท้จริง ตลอดจนศึกษาบทบาทและวิวัฒนาการของสถาปนิกหญิงในวิชาชีพสถาปัตยกรรม ศึกษาแนวความคิดและผลงาน รวมถึงการศึกษาอิทธิพลและรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับสถาปนิกหญิง โดยเน้นการวิเคราะห์ อุปสรรคเชิงระบบที่ต้องเผชิญในอดีต อีกทั้งกรณีศึกษาของการยอมรับที่ไม่เท่าเทียมในรางวัลระดับโลก จากการศึกษาเอกสาร เกณฑ์การเลือกงานสถาปัตยกรรม โดยใช้วิธีการรวบรวม วิเคราะห์ และสรุปผลการศึกษาจากเอกสาร บทความ และหนังสือที่เกี่ยวข้องทั้ง 3 เล่ม ซึ่งครอบคลุมถึงวารสารและข้อมูลออนไลน์

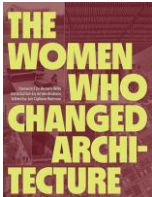
วิธีการศึกษา

ตาราง 1 แสดงขั้นตอนของการศึกษาเอกสาร เกณฑ์การเลือกงานสถาปัตยกรรม รวบรวมวิเคราะห์ผลงาน วิเคราะห์และสรุปผล

1. การศึกษาเอกสาร	2. เกณฑ์การเลือกงาน	3. รวบรวมและวิเคราะห์ผลงาน	4. วิเคราะห์และสรุปผลการศึกษา
- เอกสาร งานวิจัย หนังสือ และบทความที่เกี่ยวข้องกับ บทบาทและวิวัฒนาการของ สถาปนิกหญิง โดยเอกสารที่เกี่ยวข้อง มีวารสาร บทความ ข้อมูลสื่อออนไลน์ หนังสือในประเทศและต่างประเทศ	- บทบาทในงาน สถาปัตยกรรม - วิธีการทำงานและ การมีส่วนร่วมกับ สถาปนิกชาย - ผลงาน - รางวัลที่ได้รับ	- ผลงานของ 1) Alison and Peter Smithson 2) Charles and Ray Eames 3) Robert Venturi and Denise Scott Brown เป็นหลัก - บทความและหนังสือต่างประเทศ - รายละเอียด วิธีการก่อสร้าง ความชำนาญ วัสดุ และปรัชญาของ สถาปนิก	- แนวคิด ทฤษฎีด้านการออกแบบ - บทบาทของสถาปนิกหญิง - วิวัฒนาการของสถาปนิกหญิง ตั้งแต่เริ่มแรกในพื้นที่ยุโรปและอเมริกา - สถานการณ์ที่มีผลต่อรูปแบบงาน - การเรียนรู้สถาปัตยกรรมที่มาจาก ความเกี่ยวข้องกับสถาปนิกหญิง

ที่มา : เรียบเรียงโดย ผู้วิจัย

ตาราง 2 แสดงขอบเขตเอกสาร บทความ ข้อมูล และหนังสือ

ขอบเขตเอกสาร บทความ ข้อมูลสื่อออนไลน์ หรือหนังสือ	1. The Women who Changed Architecture 	2. Women Architects in the Modern Movement 	3. Women in Architecture Documents and Histories
---	--	--	---

ที่มา : เรียบเรียงโดย ผู้วิจัย

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาบทบาทและวิวัฒนาการของสถาปนิกหญิงในวิชาชีพสถาปัตยกรรมในโลกตะวันตก
2. เพื่อศึกษาแนวความคิดและผลงานของสถาปนิกหญิง
3. เพื่อศึกษาอิทธิพลที่มีต่อสถาปนิกหญิงและศึกษารายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับสถาปนิกหญิง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดด้านสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสถาปนิกหญิง เป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเข้าใจต่อบทบาทและวิวัฒนาการของสถาปนิกหญิงให้มากขึ้น และเห็นคุณค่าของวิชาชีพสถาปัตยกรรมที่เกิดการพัฒนาจากการทำงานร่วมกับสถาปนิกชาย จนทำให้เกิดการยอมรับการทำงานของสถาปนิกหญิงที่มากขึ้นตามบริบทที่แตกต่างกันไป

หนังสือ *The Women Who Changed Architecture* ของฮาร์ทแมน (Hartman) (2022) โดยรวบรวมเรื่องราวของสตรีในวงการสถาปัตยกรรมทั่วโลก ตั้งแต่ยุคบุกเบิกถึงร่วมสมัย นำเสนอชัยชนะ ความท้าทาย และผลกระทบการทำงานของสถาปนิกหญิง ประกอบด้วยประวัติศาสตร์ส่วนตัว เนื้อหาครอบคลุมตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบัน และแสดงผลกระทบที่ผู้หญิงมีต่อสถาปัตยกรรม มีบุคคลสำคัญที่กล่าวถึงคนแรก คือ Marion Mahony Griffin ที่สอบผ่านใบอนุญาตสถาปัตยกรรมในปี ค.ศ. 1898 เธอสร้างสรรค์ภาพวาดที่สวยงามวิจิตร ซึ่งช่วยเสริมชื่อเสียงให้กับ Frank Lloyd Wright คนที่สอง คือ Jeanne Gang เป็นผู้บุกเบิกโครงการออกแบบที่ยั่งยืน ได้รางวัล MacArthur Fellow โครงการปรับปรุงแนวคิดเมืองเป็นพื้นที่ที่เท่าเทียมกัน

หนังสือ *Women Architects in the Modern Movement* ของเอสเปเกล (Espegel) (2017) อธิบายเนื้อหาเชิงลึกเกี่ยวกับสถาปนิกหญิงผู้บุกเบิกในยุคสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ คือ Eileen Gray, Lilly Reich, Margarethe Schütte-Lihotzky และ Charlotte Perriand ที่แสดงรายละเอียดและบทบาทในประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ รวมถึงข้อมูลทางประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการของแต่ละบุคคล นำเสนอการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยรอบด้านที่เกี่ยวข้องกับบทบาทในฐานะผู้สร้างสรรค์พื้นที่ และแสดงให้เห็นว่า พวกเขาทำงานด้านสถาปัตยกรรมอย่างไร แม้จะเผชิญแรงกดดันที่ไม่ให้ทำ เป็นหนังสือที่แสดงบทบาทในบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ รวมถึงการเอาชนะแรงกดดันที่ขัดขวางการทำงานของพวกเข

หนังสือ *Women in Architecture: Documents and Histories* ของคาร์โดโซ และคณะ (Cardoso et al.) (2023) มีเนื้อหาที่ท้าทายกรอบคิดแบบชายเป็นใหญ่ในประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของเนเธอร์แลนด์ โดยรวบรวมมุมมองของผู้เชี่ยวชาญเพื่อวิเคราะห์สาเหตุที่ผู้หญิงถูกละเลยในเอกสารทางประวัติศาสตร์ พร้อมเน้นย้ำถึงความจำเป็นของการทำงานร่วมกัน เพื่อส่งเสริมแนวทางที่มีความหลากหลายในวงการสถาปัตยกรรมในปัจจุบัน มีประเด็นเนื้อหาที่สำคัญ ได้แก่ 1) บทบาทที่สำคัญและหลากหลายของผู้หญิงในงานสถาปัตยกรรมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าวาทกรรมทางสถาปัตยกรรมจะยังคงมีรากฐานในความเป็นชาย 2) ประเด็นปัญหาการถูกมองข้าม โดยอธิบายว่า การขาดหายไปนี้ยังคงทำให้ผู้หญิงในวงการสถาปัตยกรรมถูกมองไม่เห็นอย่างต่อเนื่อง 3) ประเด็นของการสนับสนุนในความหลากหลาย และประเด็นจากผู้เชี่ยวชาญที่ได้กล่าวถึง 4) การสะท้อนถึงบทบาทที่หลากหลายของผู้หญิง และ 5) การเน้นย้ำความสำคัญของการทำงานร่วมกันเหนือการแข่งขัน

สื่อออนไลน์ Archdaily.com ได้กล่าวถึง สถาปนิกหญิงผู้ถูกมองข้าม 10 ท่าน โดย แร็คการ์ด (Rackard) (2019) ได้ระบุนามรายละเอียด ดังนี้ 1) **Sophia Hayden** สตรีคนแรกที่จบปริญญาสถาปัตยกรรมจาก MIT และชนะการออกแบบ Woman's Building ในงาน World's Columbian Exposition ที่ชิคาโก 2) **Marion Mahony Griffin** ลูกจ้างคนแรกของ Frank Lloyd Wright มีอิทธิพลต่อการพัฒนา Prairie style และภาพสีน้ำของเธอมีชื่อเสียงมาก ต่อมาเป็นผู้ออกแบบผังเมือง Canberra ประเทศออสเตรเลีย (ร่วมกับสามี) 3) **Eileen Gray** ผู้บุกเบิก Modernism มีชื่อเสียงจากงานออกแบบเครื่องเคลือบและเฟอร์นิเจอร์ที่ผสานเข้ากับสถาปัตยกรรม ผลงานสำคัญคือ บ้าน E-1027 4) **Lilly Reich** สตรีคนแรกที่เป็นผู้อำนวยการ Deutscher Werkbund เป็นหุ้นส่วนคนสำคัญและมีอิทธิพลอย่างมากต่องานออกแบบเฟอร์นิเจอร์และนิทรรศการของ Mies Van der Rohe 5) **Charlotte Perriand** ร่วมงานกับ Le Corbusier ออกแบบเก้าอี้ที่เป็นสัญลักษณ์ของ Modernism ต่อมาเน้นออกแบบเฟอร์นิเจอร์ที่เข้าถึงได้โดยใช้วัสดุท้องถิ่น

เช่น ไมล์และหวาย 6) **Jane Drew** นักวางผังเมืองและสถาปนิกที่นำ Modernism เข้าสู่อินเดีย และมีส่วนสำคัญในการออกแบบเมือง Chandigarh (ร่วมกับ Le Corbusier) โดยเน้นยุทธศาสตร์ด้านที่อยู่อาศัยที่ใส่ใจสังคม 7) **Lina Bo Bardi** สถาปนิกชาวอิตาลี ที่ทำงานส่วนใหญ่ในบราซิล โดดเด่นจากการสร้างสถาปัตยกรรมที่ “ให้ความสำคัญกับผู้คนเป็นอันดับแรก” และก่อตั้ง Museum of Art of Sao Paulo (MASP) 8) **Anne Tyng** นักทฤษฎีสถาปัตยกรรมที่สำคัญต่อผลงานของ Louis Kahn โดยเฉพาะการใช้รูปทรงเรขาคณิต ได้รับการยกย่องเป็น “Kahn’s geometrical strategist” 9) **Norma Merrick Sklarek** สตรีผู้บุกเบิก ทั้งการเป็นสตรีชาวแอฟริกัน-อเมริกันคนแรกที่ได้รับใบอนุญาตในนิวยอร์กและแคลิฟอร์เนีย และเป็น AIA Fellow เธอก่อตั้งบริษัทสถาปนิกสตรีล้วนที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ และ 10) **Denise Scott Brown** สถาปนิกผู้ซึ่งมีอิทธิพลต่อการออกแบบในศตวรรษที่ 20 ผ่านงานวิจารณ์ Modernism และการออกแบบเมือง และร่วมเขียนหนังสือทรงอิทธิพล Learning From Las Vegas ปี ค.ศ. 1972 แม้จะถูกมองข้ามจากรางวัล Pritzker Prize ที่สามได้รับ ในปี ค.ศ. 1991

การศึกษาแนวคิดเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า สถาปนิกหญิงไม่ได้เป็นเพียงส่วนเสริมในวงการ แต่เป็น “ผู้ร่วมสร้าง” และ “ผู้บุกเบิก” ที่สร้างนวัตกรรมสำคัญผ่านการทำงานร่วมกัน การยอมรับที่มากขึ้นในปัจจุบันจึงไม่ใช่เพียงเรื่องของความเท่าเทียมทางเพศเท่านั้น แต่เป็นการยอมรับในความสมบูรณ์และหลากหลายของวิชาชีพสถาปัตยกรรมเองเพื่อให้ก้าวทันต่อบริบทโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งหัวใจสำคัญของวิชาชีพสถาปัตยกรรมจะก้าวหน้าได้ ไม่ใช่จากการทำงานคนเดียว แต่ด้วยการยอมรับความหลากหลายและการทำงานร่วมกันอย่างแท้จริงในทุกบริบททางวัฒนธรรม

ภาพ 1 สถาปนิกหญิง 10 คน คือ Sophia Hayden, Marion M. Griffin, Eileen Gray, Lilly Reich, Denise S. Brown, Charlotte Perriand, Lina Bo Bardi, Anne Tyng, Norma M. Sklarek, Jane Drew ตามลำดับ

ที่มา : The 10 most overlooked women in architecture history by Rackard, N., 2019.

(https://www.archdaily.com/341730/the-10-most-overlooked-women-in-architecture-history?ad_campaign=normal-tag)

ผลการศึกษา : วิวัฒนาการของสถาปนิกหญิง

ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมสะท้อนว่า สถาปนิกหญิงต้องเผชิญ “อุปสรรคเชิงโครงสร้าง” ทั้งการกีดกันทางการศึกษาและการเลื่อนตำแหน่งเมื่อทำงานร่วมกับคู่ชีวิตชาย ดังกรณีของ Ray Eames หรือ Denise Scott Brown ที่ถูกลดทอนบทบาท อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนผ่านงานเขียนและการเรียกร้องความยุติธรรมในรางวัลระดับโลก (Pritzker, RIBA, AIA) ได้ช่วย “แก้ไขบันทึกประวัติศาสตร์” เพื่อรื้อถอนวาทกรรมเดิม และสร้างบรรทัดฐานใหม่ที่ยอมรับ “การทำงานร่วมกัน” และความหลากหลายในวิชาชีพอย่างแท้จริง

- การต่อสู้เพื่อการยอมรับ : อุปสรรคในอดีตของสถาปนิกหญิง

ในอดีต สถาปนิกหญิงต้องเผชิญกับอุปสรรคเชิงระบบมากมายที่ขัดขวางความก้าวหน้าในวิชาชีพ ตั้งแต่การเข้าถึงการศึกษาไปจนถึงการได้รับการยอมรับในผลงาน ซึ่งสามารถอธิบายรายละเอียดได้ตามข้อมูล ดังนี้

การศึกษา

การเลือกปฏิบัติทางเพศในหลักสูตรสถาปัตยกรรมและศิลปะการออกแบบ แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงที่เป็นนักศึกษาในสาขาที่ผู้ชายเป็นใหญ่ โดยเฉพาะหลักสูตรสถาปัตยกรรมและการออกแบบ ได้เผชิญกับการเลือกปฏิบัติทางเพศ ซึ่งขัดขวางความก้าวหน้า โดยรูปแบบการเลือกปฏิบัติทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ในแคนาดา สถาปนิก Blanche Lemco van Ginkel อธิบายว่า นักศึกษาหญิงต้องเผชิญกับการปฏิบัติที่ไม่เป็นมิตร ทั้งการถูกเหยียดหยาม หรือการไม่ให้ความสนใจจากผู้สอน ทำให้การเรียนเป็นไปด้วยความยากลำบาก รวมทั้งการเลือกปฏิบัติแบบจำกัดขอบเขตการศึกษา เช่น สถาบัน Bauhaus

แม้ว่าจะเป็นหลักสูตรที่เปิดรับนักศึกษาหญิงตั้งแต่เริ่ม แต่จำกัดความคาดหวัง โดยผลักดันให้ผู้หญิงเน้นไปที่สาขาที่ถูกมองว่าเป็น “ของผู้หญิง” เช่น การทอผ้าและออกแบบเฟอร์นิเจอร์ แทนที่จะเป็นสาขาการออกแบบเชิงพื้นที่ในวงกว้าง (Cardoso et al., 2023: 48) ทั้งนี้ ผู้เขียนเห็นว่า แม้อุปสรรคและความลำบากเหล่านี้ แต่จะมีผู้หญิงเพียงส่วนน้อยเท่านั้น ที่สามารถประสบความสำเร็จได้ ซึ่งสะท้อนถึงการมีอคติทางเพศเชิงโครงสร้างภายในสถาบันการศึกษาเหล่านั้น

หนังสือ *Woman and Economics* โดย เพอร์กินส์ กิลแมน (Perkins Gilman) (1998) อธิบายความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างผู้ชายและผู้หญิงในการพัฒนาทางสังคม ได้อธิบายปัญหาพื้นฐานของมนุษย์ โดยเสนอมุมมองว่า ปัญหาเกิดจากเงื่อนไขที่เราสร้างขึ้น พร้อมกระตุ้นให้สตรีตระหนักถึงบทบาทในการสร้างสังคมที่ดีขึ้น ความรับผิดชอบต่อสังคมในฐานะปัจเจกบุคคล ความสำคัญทางเชื้อชาติอันไร้ขอบเขต และเปิดพื้นที่สำหรับการศึกษาของทั้งผู้ชายและผู้หญิงโดยเท่าเทียมกัน

ในสหรัฐอเมริกา มีหนังสือ *A People and A Nation: A History of the United States* ได้กล่าวถึงช่วงเวลา *The Progressive Era*, ค.ศ. 1895–1920 คือ การศึกษายุคก้าวหน้าตามทัศนะของ John Dewey ไม่ใช่เพียงปรับปรุงหลักสูตร แต่คือการรื้อโครงสร้างความคิด เพื่อสร้างพลเมืองที่สามารถคิด วิเคราะห์ และสร้างสรรค์ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญทำให้อเมริกาก้าวสู่ความทันสมัยในช่วงศตวรรษที่ 20 (Norton et al., 2005: 584–585) และ ค.ศ. 1898 Gilman เผยแพร่หนังสือ *Women and Economics* ต่อมา ค.ศ. 1899 Dewey ก็ได้เผยแพร่หนังสือเช่นกัน ชื่อ *The School and Society* ซึ่งทั้งสองเล่มกล่าวถึงความก้าวหน้าใหม่ที่สัมพันธ์กับเพศหญิงและการศึกษาให้สังคมเข้าใจมากขึ้น (Norton et al., 2005: 603)

การกีดกันในต้นศตวรรษที่ 20 จากสถาบันการศึกษาด้านสถาปัตยกรรมหลายแห่ง ซึ่งไม่เต็มใจรับนักศึกษาหญิง ซึ่งในศตวรรษที่ 17–19 นั้น เกิดเหตุการณ์สตรีนิยมคลื่นลูกที่ 1 หมายถึง ระบบคิดและขบวนการทางสังคม มุ่งมั่นจะเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ โดยมีรากฐานว่า ผู้ชายได้เปรียบ และผู้หญิงเสียเปรียบและเป็นรอง โดยเหตุการณ์นี้ต้องการเรียกร้องให้ผู้หญิงมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้ชาย โดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นกลางและชนชั้นสูง เรียกร้องให้ผู้หญิงทำงานนอกบ้าน อีกทั้งเรียกร้องสิทธิในการเลือกตั้งในอังกฤษและอเมริกา ซึ่งการเคลื่อนไหวก็ลดความเข้มข้นลงหลังจากที่ผู้หญิงได้รับสิทธิเลือกตั้งแล้ว (กริณคณา คงเพชร, 2559) โดยทั่วไปการศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในช่วงนี้พบว่า การฝึกงานที่เป็นการเรียนรู้แบบตัวต่อตัวกับสถาปนิกอาวุโสยังคงเป็นช่องทางหลัก ซึ่งทำให้การกีดกันเกิดขึ้นได้ง่าย ก่อนที่จะเกิดเป็นโรงเรียนสถาปัตยกรรม และกลายเป็นเส้นทางหลักอย่างสมบูรณ์สำหรับการพัฒนาของกลุ่มสถาปนิกหญิง โดยในกรณีของสถาปนิกหญิงยุคบุกเบิกอย่าง Julia Morgan ต้องเดินทางไปศึกษาที่ École des Beaux-Arts ในปารีส และสำเร็จการศึกษาในปี ค.ศ. 1901 (Hartman, 2022: 32) ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นสถาปนิกหญิงคนแรก หรือ “The First Lady Architect” (Hartman, 2022: 323) ทั้งนี้ ผู้เขียนเห็นว่า การกีดกันทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งของการทำให้เกิดวิวัฒนาการของสถาปนิกหญิงขึ้นมาทีละขั้นเรื่อย ๆ ตามระยะเวลา

การก่อตั้งสถาบันเฉพาะทาง กรณีของ Harvard College ที่ไม่รับผู้หญิงเข้าศึกษา ทำให้เกิดการก่อตั้ง Society for the Collegiate Instruction of Women (หรือ “Harvard Annex”) ใน ค.ศ. 1879 ต่อมาคือ Radcliffe College ใน ค.ศ. 1894 เพื่อมอบโอกาสการศึกษาให้กับสตรีโดยเฉพาะ แม้จะมีความพยายามนี้ ฮาร์วาร์ดยังคงปฏิเสธการยอมรับสถานะทางวิชาการของสตรีอย่างเป็นทางการต่อไป (Harvard Library, 2025) จากข้อมูลนี้ ผู้เขียนพบว่า ประวัติศาสตร์ของสตรีในฮาร์วาร์ดเป็นกรณีศึกษาของการต่อต้านเชิงสถาบันต่อการรวมกลุ่มและการเข้าถึงโอกาสทางวิชาการ ซึ่งค่อย ๆ ถูกทำลายลงด้วยการก่อตั้งสถาบันคูซาน (Radcliffe) และการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายที่ได้แรงผลักดันจากปัจจัยทางสังคมและสงครามโลก

การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีในด้านการศึกษาที่เปิดกว้างของ Frank Lloyd Wright ซึ่งถือเป็นหนึ่งในผู้ที่ให้การสนับสนุนสิทธิสตรี เขาได้ก่อตั้ง Taliesin Fellowship ในปี ค.ศ. 1932 และให้การปฏิบัติที่เท่าเทียมกันทั้งชายและหญิงในทุกภาระงาน ตั้งแต่งานบ้านไปจนถึงงานก่อสร้าง (The School of Architecture, 2024) ทั้งนี้ ประเด็นสำคัญด้าน

การศึกษานี้ มีข้อสรุป คือ ประวัติศาสตร์การศึกษาของสถาปนิกหญิงคือการต่อสู้กับ “การต่อต้านเชิงสถาบัน” ที่ต้องใช้ทั้งการสร้างพื้นที่ใหม่และอาศัยจังหวะเวลาทางประวัติศาสตร์เพื่อก้าวเข้าสู่ระบบปกติ

การยอมรับทางวิชาชีพ การไม่มีข้อมูลผลงานออกแบบของสถาปนิกหญิงในหนังสือประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและการขาดต้นแบบที่เป็นผู้หญิงในตำราเรียน เป็นประเด็นที่ถูกวิเคราะห์อย่างเข้มข้นในการศึกษาด้านสถาปัตยกรรมเชิงสตรีนิยม และประวัติศาสตร์นิพนธ์สถาปัตยกรรม ทำให้เกิดการศึกษาผลงานจากหนังสือและบทความเฉพาะทางเพิ่มขึ้น จากหนังสือ “Women and Architectural History” โดย อาร์โนลด์ (Arnold) (2024) ซึ่งมีการวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์โดยตรง ชี้ให้เห็นว่าทฤษฎีประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิมนั้นมีแนวโน้ม ที่ชายเป็นใหญ่และมีอคติ นำไปสู่การละเลยสถาปนิกหญิง สตราติกาโกส (Stratigakos) (2016) ได้วิเคราะห์ปัญหาความไม่เท่าเทียมทางเพศในวงการสถาปัตยกรรม มีประเด็น ได้แก่ 1) วิชาชีพสถาปัตยกรรมเลี้ยงที่จะตอบคำถามเรื่องการไม่มีผลงานสำคัญของผู้หญิงตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 2) วิชาชีพสถาปัตยกรรมเป็นพื้นที่ทำงานและแสดงออกของผู้ชาย ซึ่งผู้หญิงต้องดิ้นรนเพื่อรักษามาตรฐาน ในการสร้างความก้าวหน้า และ 3) ที่สัมพันธ์ต่อความหวังและการเปลี่ยนแปลง ได้บันทึกเรื่องราวนักเคลื่อนไหวรุ่นใหม่ รวมถึง Stratigakos ที่กำลังต่อสู้และท้าทายระบบอุปถัมภ์ของผู้ชายในวงการ ตั้งแต่การเรียกร้องในประเด็นรางวัลระดับสูง ไปจนถึงการต่อสู้กับการลบข้อมูลและความสามารถของสถาปนิกหญิงออกจากระบบออนไลน์ และนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในที่สุด ผู้เขียนเห็นว่า ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมส่วนใหญ่มักบอกเล่าเรื่องราวสถาปนิกชาย ทำให้ นักศึกษาสถาปัตยกรรมเชื่อว่า มีผู้หญิงเพียงไม่กี่คนที่ประกอบอาชีพนี้และไม่มีต้นแบบที่เป็นผู้หญิงในตำราเรียน

ผลงานที่ไม่ได้รับการกล่าวถึง หนังสือ The Women Who Changed Architecture ของ Hartman ในด้านรวบรวมชีวประวัติย่อของสถาปนิกหญิงผู้บุกเบิกกว่า 100 คน ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1881 ถึง ค.ศ. 2021 โดยมีหวังที่จะ “แก้ไขบันทึก” ของประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมที่เคยมองข้ามผู้หญิงไป การที่หนังสือเล่มนี้ให้เครดิตแก่สถาปนิกหญิงจำนวนมาก ช่วยทำลายความเชื่อที่ว่างานสถาปัตยกรรมเกิดจาก “ความสามารถของสถาปนิกชายเพียงคนเดียว” โดยในกรณีตัวอย่างที่ผลงานของสถาปนิกหญิงที่ทำงานร่วมกับสถาปนิกชายในสำนักงานสถาปนิก มักไม่ได้รับการให้ความสำคัญ เช่น **Marion Mahony Griffin** ซึ่งเป็นพนักงานคนแรกที่ Frank Lloyd Wright จ้าง และเป็นหัวหน้าฝ่ายออกแบบของเขาเป็นเวลา 15 ปี แต่ผลงานของเธอมักถูกรวมอยู่ในผลงานของ Wright (Hartman, 2022: 30) ในกรณีของ **Anna Bofill** ซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม Taller de Arquitectura ในสเปน แต่ผลงานที่มีชื่อเสียงอย่าง Walden 7 มักถูกยกให้เป็นผลงานของ Ricardo Bofill พี่ชายของเธอแต่เพียงผู้เดียว ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการลาออกจากสำนักงาน (Bofill & Warren, 1988: 203)

การเปลี่ยนแปลงที่ล่าช้า แม้ผู้หญิงจะพิสูจน์ความสามารถในหลากหลายบทบาท รวมถึงวิศวกรและสถาปนิกในช่วงสงครามโลก แต่การยอมรับอย่างเต็มรูปแบบก็ยังเป็นไปอย่างเชื่องช้า ต้องใช้เวลานานถึง 57 ปีหลังการเสียชีวิต Julia Morgan จึงได้รับเหรียญทองจากสถาบันสถาปนิกแห่งอเมริกา (AIA) ในปี ค.ศ. 2014 (Frearson, 2013)

รางวัลทางสถาปัตยกรรม

รางวัลทางสถาปัตยกรรมมีความสำคัญต่อรูปแบบการศึกษา การวิเคราะห์ ทั้งความไม่เป็นกลางเชิงระบบวิวัฒนาการของการต่อสู้ รวมถึงการสร้างต้นแบบสำหรับคนรุ่นใหม่ เพื่อเกิดการเปรียบเทียบและเข้าใจรายละเอียดต่อไปจากข้อมูลผู้ที่ได้รับรางวัล มีทั้งแบบรางวัลเดี่ยว รางวัลคู่ รางวัลในฐานะสมาชิกผู้ก่อตั้ง มีดังนี้

- **รางวัล Pritzker** ได้แก่ ค.ศ. 1991 Robert Venturi & Denise Scott Brown ซึ่ง Scott Brown ไม่ได้รับรางวัลเกิดการถกเถียงเกี่ยวกับอคติทางเพศ และการสร้างสรรค์ร่วมกัน, ค.ศ. 2001 Jacques Herzog & Pierre de Meuron เป็นรางวัลร่วมแรก, ค.ศ. 2004 Zaha Hadid ผู้หญิงได้รางวัล Pritzker เดี่ยวคนแรก, ค.ศ. 2010 Kazuyo Sejima & Ryue Nishizawa ได้รางวัลนาม SANAA ชาย-หญิงได้ครั้งแรก, ค.ศ. 2012 Wang Shu (ซึ่ง Lu Wenyu ผู้ไม่ได้รางวัล ถูกมองข้ามทั้งที่ทำงานร่วมกัน), ค.ศ. 2017 Rafael Aranda & Carme Pigem & Ramon Vilalta ได้รางวัล 3 คน ในฐานะสมาชิกผู้ก่อตั้ง Carme Pigem, ค.ศ. 2020 Yvonne Farrell & Shelley McNamara ผู้หญิงได้รางวัล Pritzker ร่วมในฐานะผู้ก่อตั้ง, ค.ศ. 2021 Anne Lacaton & Jean-Philippe Vassal ได้รางวัลทั้ง 2 คน

- รางวัล RIBA ได้แก่ ค.ศ. 1964 Sir Maxwell Fry & Jane Drew ซึ่ง Jane Drew ไม่ได้รางวัล, ค.ศ. 1979 Charles & Ray Eames โดย Ray ผู้หญิงคนแรกได้รางวัลในฐานะส่วนหนึ่งของคู่สามีภรรยา, ค.ศ. 1994 Sir Michael & Lady Patricia Hopkins โดย Hopkins เป็นผู้หญิงคนที่สองที่ได้รางวัลในฐานะส่วนหนึ่งของคู่สามีภรรยา, ค.ศ. 2015 Sheila O'Donnell & John Tuomey ซึ่งได้รางวัลทั้ง 2 คน, ค.ศ. 2016 Zaha Hadid เป็นผู้หญิงได้รางวัล RIBA เดียวคนแรก, ค.ศ. 2020 Yvonne Farrell & Shelley McNamara ผู้หญิงได้รางวัล RIBA คู่แรก, ค.ศ. 2023 Yasmeen Lari ผู้หญิงชาวปากีสถาน ได้รางวัล RIBA เดียวคนแรก, ค.ศ. 2024 Lesley Lokko ผู้หญิงชาวแอฟริกัน ได้รางวัล RIBA เดียวคนแรก, ค.ศ. 2025 Kazuyo Sejima & Ryue Nishizawa ได้รางวัลทั้ง 2 คน

- รางวัล AIA ได้แก่ ค.ศ. 2014 Julia Morgan ผู้หญิงได้รางวัล AIA เดียวคนแรก, ค.ศ. 2016 Denise S. Brown & Robert Venturi ได้รางวัลทั้ง 2 คน, ค.ศ. 2023 Carol Ross Barney ผู้หญิงได้รางวัล AIA เดียว, ค.ศ. 2025 Deborah Berke ผู้หญิงได้รางวัล AIA เดียว

จากรายชื่อผู้ได้รับรางวัลทางสถาปัตยกรรมระดับนานาชาติที่สำคัญ ทั้ง Pritzker, RIBA และ AIA ซึ่งข้อมูลครอบคลุมระยะเวลา ค.ศ. 1964–2025 ผู้เขียนพบว่า ข้อมูลได้แสดงถึงสถาปนิกหญิงที่ได้รางวัลครั้งแรกในรูปแบบที่ต่างกัน เช่น Ray Eames, Zaha Hadid, Kazuyo Sejima และ Carme Pigem เป็นต้น ซึ่งมีบทบาทในการบุกเบิกในรางวัลแต่ละประเภท ซึ่งโดยรวมแล้ว ข้อมูลนี้ทำหน้าที่เป็นบันทึกข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ที่แสดงให้เห็นวิวัฒนาการของการยอมรับต่อสถาปนิกหญิงในแวดวงสถาปัตยกรรมระดับโลก ตามช่วงเวลาที่เกิดขึ้นจนถึงปัจจุบัน ซึ่งวิวัฒนาการของรางวัลเหล่านี้สะท้อนการปรับตัวของสถาบันทางสถาปัตยกรรมต่อกระแสโลก การยอมรับที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบันไม่ได้เป็นเพียงผลจากความสามารถส่วนบุคคลเท่านั้น แต่เป็นผลมาจากการตั้งคำถามของคนรุ่นใหม่ต่อความไม่เป็นกลางในอดีต ซึ่งนำไปสู่การรื้อถอนโครงสร้างเดิมเพื่อสร้างมาตรฐานใหม่ที่ยุติธรรม ครอบคลุม และสอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างแท้จริง

ประเด็นของการต่อสู้เพื่อการยอมรับของสถาปนิกหญิงนั้น เกิดจากอุปสรรคด้านการศึกษาและการกีดกันเชิงระบบ การลบเลือนข้อมูลตัวตนในประวัติศาสตร์ รวมถึงวิวัฒนาการของการยอมรับในรางวัลระดับโลกอีกด้วย การยอมรับในวิชาชีพนั้นมาถึงอย่างล่าช้า และต้องผ่านการเรียกร้องอย่างหนัก ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับรางวัลระดับโลกทั้ง Pritzker, RIBA และ AIA

- สถาปนิกหญิง : ผู้บุกเบิกและบทบาทการทำงานคู่

ภาพ 2 ภาพคู่สถาปนิกของ Charles and Ray Eames, Alison and Peter Smithson, Robert Venturi and Denise Scott Brown

ที่มา : ผู้วิจัย, 2568

ข้อมูลสถาปนิกหญิงผู้บุกเบิกและบทบาทของการทำงานคู่กับสถาปนิกชาย ประกอบด้วย Ray Eames Alison Smithson และ Denise Scott Brown ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง “การต่อสู้เพื่อการยอมรับของสถาปนิกและนักออกแบบหญิง” ในยุคศตวรรษที่ 20 ที่มักถูกลดบทบาทให้อยู่ภายใต้เงาของคู่ชีวิตหรือหุ้นส่วนชาย โดยมีรายละเอียดของสถาปนิกหญิง ดังนี้

Ray Eames

กรณีศึกษาของ Ray Eames เกี่ยวกับ “การถูกลดความสำคัญในฐานะผู้สร้างสรรค์หลัก” ในการทำงานร่วมกับ Charles Eames นั้น เป็นประเด็นที่มีการวิพากษ์วิจารณ์อย่างเข้มข้นในแวดวงประวัติศาสตร์การออกแบบและสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการศึกษาบทบาทของผู้หญิงในวิชาชีพ

Ray Eames เกิดปี ค.ศ. 1912 ในแซคราเมนโต แคลิฟอร์เนีย เธอสนใจด้านออกแบบแฟชั่น ละครเวที และศิลปะ ตั้งแต่เด็ก เธอจึงย้ายจากแซคราเมนโตไปนิวยอร์ก เพื่อเรียนที่โรงเรียนเบนเนตต์สกูลสำหรับเด็กหญิง โดยปี ค.ศ. 1933 เธอย้ายไปแมนฮัตตัน แม้เธอจะสนใจเรียนวิศวกรรมศาสตร์ แต่เธอยังหลงใหลในสื่อศิลปะที่หลากหลายและแวดวงสังคม เธอเรียนที่โรงเรียนสอนวาดภาพของฮันส์ ฮอฟมันน์ โดยเรียนกับเขาเป็นเวลาหกปีตั้งแต่ปี ค.ศ. 1933–1939 และเป็นสมาชิกผู้ก่อตั้งกลุ่มศิลปินนามธรรมอเมริกัน ต่อมาเธอสัมผัสเรียนที่แครนบรูค เพื่อความสามารถด้านศิลปะที่มากขึ้น (Eames Office, 1988)

ช่วงเวลา เหตุการณ์สำคัญ หนังสือ “Charles and Ray Eames: Designers of the Twentieth Century” ของ เคิร์กแฮม (Kirkham) (1998) คู่สามีภรรยาผู้ออกแบบชาวอเมริกันที่มีชื่อเสียงและทรงอิทธิพลที่สุดคู่หนึ่งในประวัติศาสตร์การออกแบบสมัยใหม่ มีสาระสำคัญเกี่ยวกับ ชีวิต การทำงาน และความร่วมมือระหว่าง Charles และ Ray Eames ในช่วง ค.ศ. 1941–1978 โดยเน้นย้ำบทบาทที่สำคัญและมักถูกมองข้ามของ Ray Eames ซึ่งถือเป็นการประเมินบทบาทของเธอใหม่ โดย Kirkham ได้อธิบายถึงขอบเขตงานออกแบบทั้งเฟอร์นิเจอร์ งานสถาปัตยกรรม ภาพยนตร์ มัลติมีเดีย และการจัดนิทรรศการ

เคิร์กแฮม (Kirkham) (1998) ให้ความสำคัญกับบทบาทของ Ray ใหม่ และนำเสนอมุมมองอื่น ๆ 4 ด้าน ประกอบด้วย

- 1) การท้าทายมุมมองเดิม คือ มักนำเสนอ Charles เป็น “สถาปนิก” ที่มีแนวคิดทางเทคนิคและธุรกิจ ส่วน Ray เป็นเพียงศิลปินที่สนับสนุน ซึ่งหนังสือมีรายละเอียดของ Eames Office ที่เกิดจากความร่วมมือทางความคิดที่เท่าเทียมกัน อีกทั้งศึกษาทั้งในฐานะทางธุรกิจและชีวิต โดยเน้นว่า ความสัมพันธ์ส่วนตัวและการทำงานของพวกเขายกออกจากกันไม่ได้
- 2) บทบาทด้านศิลปะและสุนทรียภาพ ซึ่ง Ray เคยเรียนกับฮันส์ ฮอฟมันน์ ศิลปินด้านศิลปะสมัยใหม่ ซึ่งความเก่งด้านศิลปะเป็นส่วนสำคัญที่สร้างรูปลักษณ์สุดท้ายของงานออกแบบทั้งหมด สำหรับด้านการทดลองวัสดุ นั้น ขณะที่ Charles จะเน้นพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ ส่วน Ray จะดูแลการสำรวจ รูปแบบ และประสิทธิภาพของวัสดุ นั้น ๆ เช่น ช่วงสงคราม ขณะที่ Charles กำลังออกแบบเรือดำน้ำให้อัดให้กองทัพเรือ Ray ก็ใช้ไม้อัดดัดโค้งทดลองทำประติมากรรม
- 3) บทบาทในการกำหนดรายละเอียดและกระบวนการ คือ Ray มีอิทธิพลในการเลือกสี สลวดลาย เนื้อผ้า และองค์ประกอบทางกราฟิกทั้งหมดของผลงาน ซึ่งรวมถึงโปสเตอร์ นิทรรศการ และภาพยนตร์สั้น ส่วนหลักการออกแบบนั้น หนังสือเน้นถึงปรัชญาการออกแบบของ Ray ซึ่งหนึ่งในคำพูดที่สำคัญ คือ “What works good is better than what looks good, because what works good lasts.” หมายถึง สิ่งที่ใช้กันได้ดี ย่อมดีกว่าสิ่งที่ดูดี เพราะสิ่งที่ใช้งานได้ดีจะอยู่ได้นาน คำกล่าวนี้นสะท้อนถึงความใส่ใจเรื่องประโยชน์ใช้สอย และคุณภาพ ควบคู่กับความงาม และ
- 4) การขยายขอบเขตงานออกแบบ คือ Kirkham ได้ศึกษาผลงานของ Eames ตามประเภทของงาน เช่น สถาปัตยกรรม เฟอร์นิเจอร์ นิทรรศการ และภาพยนตร์ โดยใช้ให้เห็นว่า Ray มีส่วนร่วมในทุกส่วนของ Eames Office และการทำงานของพวกเขาคือ การออกแบบภาพรวม ไม่ได้จำกัดแค่ออกแบบเฟอร์นิเจอร์เท่านั้น

ซึ่งบทบาทของ Ray นั้น ได้ถูกยืนยันว่า เป็นพลังขับเคลื่อนด้านความคิดสร้างสรรค์ที่เท่าเทียมและขาดไม่ได้ ซึ่งนำ “อุดมการณ์” และ “ความอบอุ่น” มาสู่ผลงานของ Eames Office เพื่อให้เป็นมากกว่าแค่งานออกแบบทางเทคนิคที่ใช้งานได้ดี

Alison Smithson

กรณีศึกษาของ Alison Smithson เป็นสถาปนิกชาวอังกฤษที่มีบทบาทสำคัญในสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ช่วงกลางศตวรรษที่ 20 เธอเป็นที่รู้จักในฐานะคู่หูทางสถาปัตยกรรมและการใช้ชีวิตร่วมกับ Peter Smithson (ค.ศ. 1923–2003) โดยทั้งคู่ได้ร่วมกันสร้างสรรค์ผลงานมากมาย

Alison เกิดปี ค.ศ. 1928 ที่เมืองเซฟฟิลด์ ประเทศอังกฤษ ศึกษาที่มหาวิทยาลัยนิวคาสเซิล (Newcastle University) ซึ่งเดิมชื่อ Durham University ระหว่างปี ค.ศ. 1944–1949 และสำเร็จการศึกษาด้วยเกียรตินิยม โดย Alison ได้แต่งงาน

กับ Peter ในช่วงปีสุดท้ายของการศึกษา ช่วงหลังสำเร็จการศึกษา และทำงานช่วงสั้น ๆ กับสถาปนิกหลายคนต่อมา ทั้งคู่ได้ก่อตั้งสำนักงานสถาปัตยกรรมของตนเองขึ้นมาในปี ค.ศ. 1950 (Archibald, 2018)

ช่วงเวลาเหตุการณ์สำคัญ ในปี ค.ศ. 1953 Alison Smithson เป็นบุคคลแรกที่ใช้คำว่า “New Brutalism” แต่บทความของ Reynier Banham ในปี ค.ศ. 1955 ถูกให้ความสำคัญมากกว่า ซึ่งทำให้ความสำคัญเริ่มต้นของ Alison ที่นิยามด้านวัสดุและวิถีชีวิต ถูกลดทอนหรือตีความผิดไป (Scalbert, 2005; Van den Heuvel, 2015) ในปี ค.ศ. 1954 โรงเรียน Hunstanton Secondary Modern School เป็นโครงการที่ได้รับการยอมรับว่า เป็นสถาปัตยกรรมบรูทัลลิสต์แห่งแรก ส่งผลให้ Smithsons เข้าร่วมกลุ่ม Team 10 เป็นการนำเสนอเกี่ยวกับ New Brutalism โดยในยุคต่อมามีคนไปด้วยลักษณะความเป็นชาย ซึ่งทำให้ Alison ถูกปิดกั้นอยู่ในบริบททางประวัติศาสตร์ที่กีดกันผู้หญิง และมุ่งเป้าไปที่บุคลิกภาพของเธอมากกว่าผลงาน (Van den Heuvel, 2015) ปี ค.ศ. 1950–1960 Alison ได้เขียนคอลัมน์ภายใต้ชื่อ Margaret Gill (ชื่อกลางและนามสกุลเดิม) โดยใช้ชื่อว่า “Not Quite Architecture” โดยชื่อคอลัมน์นี้ถูกตีความว่า งานของ Smithsons “ยังไม่เป็นสถาปัตยกรรมมากพอ” ในวงกว้าง โดยเฉพาะงานที่ขยายขอบเขตจากงานออกแบบอาคาร ซึ่งวงการสถาปัตยกรรมไม่ยอมรับมุมมองที่กว้างขึ้นของเธอ (Boyer, 2022) ปี ค.ศ. 1972 สร้างโครงการโรบินฮูดการ์เดนส์เสร็จสิ้น ซึ่งโครงการนี้กลายเป็นที่รู้จักจากปัญหาโครงสร้างและอาชญากรรม และมักถูกอธิบายว่า เป็นจุดสิ้นสุดในอาชีพของทั้งคู่ ซึ่งการวิพากษ์วิจารณ์โครงการที่อยู่อาศัยนี้ มักมาพร้อมกับการโจมตีส่วนตัวต่อ Alison โดยนักวิจารณ์ใช้คำพูดที่แสดงถึงความรังเกียจต่อ “ผู้หญิงที่กล้าแสดงความคิดเห็นและโดดเด่น” ซึ่งเป็นการลดความน่าเชื่อถือทางวิชาชีพของเธอผ่านอคติทางเพศ (Van den Heuvel, 2015)

บทบาทของ Alison Smithson ร่วมกับ Peter Smithson โดย Alison มักถูกบดบังด้วยชื่อของ Peter Smithson โดยเฉพาะในยุคที่ผู้หญิงในวิชาชีพสถาปัตยกรรมยังไม่ได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียม (Foster, 2011: 291–309) ผลงานของ Smithsons จากแนวคิด New Brutalism และโครงการ Robin Hood Gardens มักถูกวิพากษ์วิจารณ์และละเลยจากสถาบันวิชาชีพ แม้ไม่ใช่เรื่องการลดทอนความสำคัญในฐานะผู้สร้างสรรค์หลักโดยตรง แต่กล่าวถึงการตีความและสถานะของผลงาน Smithsons ซึ่งไม่ถูกยอมรับอย่างคงเส้นคงวาจากสถาบันและนักวิจารณ์ (Goldhagen, 2016: 121–142)

Denise Scott Brown

กรณีศึกษาของ Scott Brown เป็นสถาปนิก นักวางผังเมือง นักทฤษฎี และนักเขียนอเมริกันเชื้อสายแอฟริกาใต้ ร่วมก่อตั้งสำนักงาน Venturi, Scott Brown and Associates (VSBA) เป็นหนึ่งในผู้บุกเบิกแนวคิดที่ต่อมาถูกนิยามว่า โพสต์โมเดิร์น ร่วมกับ Robert Venturi โดยเฉพาะการวิเคราะห์วัฒนธรรมเชิงพาณิชย์ในหนังสือ Learning from Las Vegas: The Forgotten Symbolism of Architectural Form ใน ค.ศ. 1972 ในด้านรางวัล Pritzker ค.ศ. 1991 กรณีของ Venturi และ Scott Brown เป็นตัวอย่างสำคัญเรื่อง ความไม่เท่าเทียมในการยอมรับในวิชาชีพสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะสถาปนิกหญิงที่ทำงานร่วมกับคู่ชีวิตหรือหุ้นส่วนชาย

เกิดปี ค.ศ. 1931 ที่ประเทศแอฟริกาใต้ เธอเรียนสถาปัตยกรรมที่มหาวิทยาลัยวิทวอเตอร์สแรนด์ (University of the Witwatersrand) ในประเทศแอฟริกาใต้ และเรียนที่ Architectural Association (AA) ที่ลอนดอน ประเทศอังกฤษ และศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย (University of Pennsylvania)

สื่อออนไลน์ Archdaily.com ได้กล่าวถึงประเด็นสำคัญบางส่วนจากบทสัมภาษณ์ระหว่าง Andrea Tamas กับ Robert Venturi และ Denise Scott Brown โดย Sebastian Jordana (Jordana, 2011) ดังนี้ 1) ทั้งคู่ปฏิเสธการถูกจัดกลุ่มเป็น Postmodernist แบบฉาบฉวย ของ Philip Johnson ที่เน้นการนำองค์ประกอบประวัติศาสตร์มาแปะติด แต่พวกเขาเน้น “วิวัฒนาการ” และการใช้ประวัติศาสตร์เพื่อการวิเคราะห์และอ้างอิง 2) พวกเขายังมีมุมมองว่า การสื่อสารเป็นหนึ่งในฟังก์ชันสำคัญของอาคาร และ 3) Scott Brown ได้เน้นว่าสถาปัตยกรรมและผังเมืองเป็นคนละครดับกัน สถาปนิกไม่ควรคิดว่าตัวเองออกแบบได้ทุกอย่าง แต่ต้องทำงานร่วมกับผู้เชี่ยวชาญแขนงอื่น

หนังสือ Denise Scott Brown. *In Other Eyes: Portraits of an Architect* ได้รวบรวมมุมมองเกี่ยวกับแนวคิดและอาชีพของ Scott Brown โดยมีบทวิจารณ์ที่กล่าวถึงการมอบรางวัล Pritzker ค.ศ. 1991 ให้แก่ Robert Venturi เพียงคนเดียวว่า เป็นตัวอย่างของการมองข้ามที่มีสาเหตุจากอคติทางเพศในวิชาชีพ โดยรวบรวมบทความวิจารณ์จากนักวิชาการและสถาปนิก ซึ่งเป็นการให้เครดิตและประเมินผลงานของเธออย่างเป็นธรรมและรอบด้านมากขึ้น (Grahm, 2022) และการศึกษาข้อมูลจากหนังสือรวบรวมบทความ ชื่อ *Having Words* ซึ่ง Scott Brown เขียนขึ้นมา มีบทความชื่อ “Room at the Top? Sexism and the Star System in Architecture” (1989) ซึ่งเธอได้วิพากษ์วิจารณ์ระบบที่เชิดชูสถาปนิกชายส่วนฝ่ายหญิงถูกลดทอนให้เป็นเพียงผู้ช่วยเท่านั้น และขยายความว่า รางวัลระดับโลกไม่ได้วัดกันที่ฝีมืออย่างเดียว แต่ยังรวมถึงอำนาจ และการเมืองทางเพศ ซึ่งเธอหวังจะให้ยอมรับความหลากหลายและการทำงานเป็นทีมมากกว่าการสร้างฮีโร่ แม้บทความจะเขียนก่อน ค.ศ. 1991 แต่ก็ปรากฏฐานความคิดที่อธิบายเหตุการณ์ในภายหลังได้เป็นอย่างดี อีกทั้ง เธอมองว่าการเขียนเป็นกิจกรรมที่สำคัญไม่แพ้การออกแบบ เพื่อเกิดความเข้าใจและเกิดการเจรจาต่อรองทางวัฒนธรรมผ่านงานสถาปัตยกรรม ซึ่งในบริบทของการเขียน ไม่ได้หมายถึงการโต้เถียงเพียงอย่างเดียว แต่สื่อถึงความเชื่อที่ว่า “คำพูดและภาษา” เป็นเครื่องมือสำคัญในการคิด สื่อสาร และการสร้างทฤษฎีทางสถาปัตยกรรม (Scott Brown, 2009)

กรณีความขัดแย้งในการมอบรางวัล Pritzker ปี ค.ศ. 1991 แก่ Robert Venturi เพียงผู้เดียว กลายเป็นประเด็นวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางในแวดวงทฤษฎีสถาปัตยกรรมร่วมสมัย โดยเฉพาะในมิติของสถาปัตยกรรมโพสตรูเดิร์นและสิทธิสตรีในวิชาชีพ แม้ว่าตำราพื้นฐานอย่าง *Learning from Las Vegas: The Forgotten Symbolism of Architectural Form* ในปี ค.ศ. 1972 ซึ่งเขียนโดย Robert Venturi, Denise Scott Brown และ Steven Izenour จะถูกตีพิมพ์ก่อนการมอบรางวัลดังกล่าวถึงสองทศวรรษ ซึ่งผลงานเล่มนี้ถือเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สำคัญ การที่คณะกรรมการรางวัล Pritzker ปฏิเสธการเสนอชื่อ Scott Brown ในฐานะผู้ร่วมรับรางวัล ทั้งที่ความสำเร็จส่วนใหญ่ถูกสร้างขึ้นภายใต้บริษัท Venturi, Scott Brown and Associates (VSBA) สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาเชิงโครงสร้างที่ไม่เท่าเทียม (Venturi et al., 1972)

อภิปราย: อดีตและแนวโน้มในปัจจุบันของสถาปนิกหญิง

จากการศึกษาการทำงานที่แตกต่างกัน และความสามารถเฉพาะบุคคลที่ไม่เหมือนกันของสถาปนิกทั้ง 3 คน ทำให้มองเห็นรายละเอียดที่สะท้อนถึงการลดความสำคัญของสตรีในฐานะผู้สร้างสรรค์ร่วมได้ชัดเจนมากขึ้น โดยได้สรุปประเด็นที่สำคัญ คือ ความสำคัญของการทำงานร่วมกัน สถานะและความสัมพันธ์ในวิชาชีพ และการสร้างความเท่าเทียมในอนาคต

ความสำคัญของการทำงานร่วมกัน จากกรณีศึกษาสถาปนิกทั้ง 3 คู่ การทำงานร่วมกัน ไม่ใช่การแบ่งงานกันทำ แต่เป็นกระบวนการหลอมรวมทางปัญญา ที่ผลลัพธ์ไม่สามารถแยกออกเป็นส่วนของคนใดคนหนึ่งได้อย่างชัดเจน ซึ่งกรณีของ Ray Eames การทำงานของ Charles และ Ray เป็นตัวอย่างของการหลอมรวมทักษะที่สมบูรณ์แบบ Charles มักถูกมองว่าเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ทางเทคนิคและโครงสร้าง ในขณะที่ Ray มีส่วนร่วมอย่างลึกซึ้งในการออกแบบ กราฟิก สี พื้นผิว และ สุนทรียภาพโดยรวม ซึ่งสอดคล้องกับเคิร์กแฮม (Kirkham) (1998) ที่กล่าวถึงความสำเร็จของสตูดิโอ Eames มาจากความสามารถในการสร้างสรรค์ที่เป็นองค์รวมของ Ray สำหรับกรณีของ Alison Smithson โดย Alison และ Peter ทำงานร่วมกันในฐานะ หุ้นส่วนทางสติปัญญา ซึ่งเป็นผู้บุกเบิกแนวคิด New Brutalism เช่น Hunstanton School และ Robin Hood Gardens แสดงให้เห็นถึงปรัชญาการออกแบบที่มาจากการสนทนาและโต้แย้งทางความคิดระหว่างทั้งสอง โดยสอดคล้องกับโคลมินา (Colomina) (1992) ที่กล่าวไว้ถึงการมองข้าม Alison คือ การมองข้ามการมีส่วนร่วมเชิงทฤษฎีและการเขียนที่สำคัญของเธอ และในกรณีของ Denise Scott Brown งานของ Venturi และ Scott Brown โดยเฉพาะ *Learning from Las Vegas* เป็นผลผลิตร่วมกันเชิงวิพากษ์ Scott Brown มีส่วนร่วมอย่างมากในการวิจัย วิเคราะห์ และการเขียน การศึกษาของเธอเรื่องความสวยงามของสถาปัตยกรรมในชีวิตประจำวัน และเมืองเป็นรากฐานสำคัญของ Postmodernism อย่างไรก็ดีตาม ชื่อของเธอถูกละเลยในการมอบรางวัล Pritzker Prize ปี ค.ศ. 1991 ให้แก่ Venturi เพียงผู้เดียว (Adams, 2014) ซึ่งการทำงานร่วมกันที่แท้จริง คือการได้ผลลัพธ์ที่มากขึ้นกว่าการทำเพียงคนเดียว และเป็นผลงานที่ไม่สามารถแยกส่วนประกอบของใครคนใดคนหนึ่งออกมาได้อย่างเด็ดขาด เพราะมันคือผลผลิตจาก “ความคิดรวมยอด” ของคนสองคนอย่างแท้จริง

สถานะและความสัมพันธ์ในวิชาชีพ การถูกลดความสำคัญมักเชื่อมโยงกับสถานะทางสังคมและพลวัตความสัมพันธ์ภายในคู่สร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับบรรทัดฐานทางเพศที่มีอยู่เดิม โดยสัมพันธ์กับเคิร์กแฮม (Kirkham) (1998) ที่กล่าวไว้ ซึ่งกรณีของ Ray Eames แม้ว่าเธอจะมีบทบาทในการเป็นนักออกแบบที่ผ่านการฝึกฝนด้านจิตรกรรมมาแล้ว แต่ Ray มักถูกลดบทบาทให้เป็น “แรงบันดาลใจ หรือผู้ช่วย” ขณะที่ Charles ถูกยกให้เป็น “สถาปนิก หรือนักประดิษฐ์” ผู้เชี่ยวชาญ การที่ทั้งคู่เป็นคู่สามีภรรยาที่สถานะทางเพศยุคหนึ่งมีส่วนทำให้บทบาทของ Charles ถูกมองว่า มีความสำคัญทางเทคนิคและวิชาชีพมากกว่า ส่วนกรณีของ Alison Smithson ซึ่งทั้ง 2 คนเป็นหุ้นส่วนที่เท่าเทียมกัน Alison มักถูกลดทอนอำนาจในแวดวงวิชาการ เนื่องจากมีบุคลิกที่แข็งแกร่งและทำทายนักวิจารณ์หลายคนในช่วงเวลานั้นมองว่า Peter เป็น “ผู้สร้าง” หลัก ในขณะที่ Alison เป็น “นักทฤษฎีที่น่ารำคาญ” ซึ่งเป็นมุมมองที่อาจได้รับอิทธิพลจากทัศนคติที่มีต่อสตรีในวงการสถาปัตยกรรม โดยที่ข้อมูลที่กล่าวมาของโคลมินา (Colomina) (1992) มีความสัมพันธ์กับแวน เดน เฮอเวล (Van den Heuvel) (2015) ที่ได้กล่าวไว้ โดยมีความหมายที่ต้องการลดความน่าเชื่อถือทางวิชาชีพของเธอผ่านอคติทางเพศ เช่นเดียวกัน กรณีของ Denise Scott Brown ที่อดัมส์ (Adams) (2014) ได้กล่าวไว้ มีความซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากเธอมีวุฒิการศึกษา และประสบการณ์ด้านการสอนที่เท่าเทียมกับ Venturi แต่การที่เธอแต่งงานกับเขาและการที่ผู้คนในวงการสถาปัตยกรรม “มองฮีโร่เพียงคนเดียว” ทำให้การมีส่วนร่วมของเธอในการวางแผนเมือง การวิจัย และการวิเคราะห์ทางสังคม ถูกมองว่าเป็นเพียง “การสนับสนุนงาน” ของ Robert Venturi เท่านั้น การถูกละเลยจาก Pritzker Prize ถือเป็นหลักฐานที่ชัดเจนที่สุดของการถูกลดความสำคัญในระดับวิชาชีพสูงสุด

ค่านิยมทางสังคมและอคติทางเพศเชิงสถาบัน ทำหน้าที่เป็นอุปสรรคสำคัญในการยอมรับสถานะที่เท่าเทียม โดยได้ลดทอนบทบาทของสถาปนิกหญิงจากสถานะผู้ร่วมสร้างสรรค์หลัก (co-creator) ให้เป็นเพียงบุคลากรสนับสนุนเบื้องหลัง ซึ่งภาพสะท้อนดังกล่าวไม่เพียงแต่ปรากฏในวาทกรรมสาธารณะ แต่ยังฝังรากลึกอยู่ในระบบการเชิดชูเกียรติของสถาบันวิชาชีพ เช่น รางวัลระดับโลก

การสร้างความเท่าเทียมในอนาคต การสร้างประวัติศาสตร์ทางวิชาชีพที่เท่าเทียม และการรับรองความชอบธรรมของรูปแบบการทำงานร่วมกันในอนาคตมีความสำคัญ โดยส่งผลต่อการเกิดรูปแบบที่หลากหลายขึ้น คือ 1) การแก้ไขประวัติศาสตร์ความพยายามในการแก้ไขประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและการออกแบบนำไปสู่การตีพิมพ์หนังสือและการจัดนิทรรศการที่เน้นบทบาทของ Ray Eames, Alison Smithson และ Denise Scott Brown โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการให้ความสำคัญกับความเข้าใจทางสังคมและบริบททางวัฒนธรรมในการออกแบบ เป็นการยอมรับถึงความสำคัญของ Ray และ Scott Brown ซึ่งสัมพันธ์กับที่สเปน (Spain) (1992) กล่าวไว้ในหนังสือ Gendered Spaces 2) การยอมรับความหลากหลายของความเชี่ยวชาญ ซึ่งในกรณีของ Scott Brown โดยอดัมส์ (Adams) (2014) ได้มองเห็นความสำคัญนี้ ซึ่งกระตุ้นให้เกิดการอภิปรายเกี่ยวกับรูปแบบการทำงานร่วมกันในรางวัลด้านสถาปัตยกรรม การเรียกร้องให้มีการยอมรับ Scott Brown อย่างเป็นทางการ และย้ำว่างานออกแบบที่แท้จริงในยุคปัจจุบันมักเป็นงานที่ต้องใช้ความเชี่ยวชาญหลายแขนง โดยเฉพาะการบูรณาการระหว่างการออกแบบ การวางแผนเมือง และการวิจัยทางสังคม ในส่วนของแบบอย่างสำหรับคนรุ่นต่อไป คือ การยอมรับบทบาทอย่างเต็มที่ของสตรีเหล่านี้ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อสร้างแบบอย่างที่ต้องให้กับนักออกแบบรุ่นใหม่ โดยเฉพาะผู้หญิง ให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมทางความคิดและวิชาชีพของพวกเขา ควรได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียมและไม่มีการแบ่งแยกทางเพศ การเน้นย้ำถึงพลังของการทำงานร่วมกันที่แท้จริง จะช่วยสร้างวัฒนธรรมวิชาชีพที่เปิดกว้างและยุติธรรมมากขึ้น ซึ่งสัมพันธ์กับที่สเปน (Spain) (1992) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้จากหนังสือ Gendered spaces เช่นกัน

ซึ่งในการยอมรับความเชี่ยวชาญที่หลากหลายและการทำงานร่วมกันอย่างมีบูรณาการ คือกุญแจสำคัญ ซึ่งจะเปลี่ยนสถาปัตยกรรมจากงานของ “ฮีโร่เพียงคนเดียว” ไปสู่ “ความสำเร็จร่วมกัน” อย่างสง่างามได้

จากประเด็นความสำคัญของการทำงานร่วมกัน สถานะและความสัมพันธ์ในวิชาชีพ และการสร้างความเท่าเทียมในอนาคต ผู้เขียนพบว่า การจะยกระดับวงการสถาปัตยกรรมให้ก้าวหน้าอย่างสง่างาม จำเป็นต้องทำลายวาทกรรม “ฮีโร่เดี่ยว” แล้วหันมาเชิดชู “กระบวนการบูรณาการ” ที่ยอมรับความหลากหลายและความเท่าเทียม เพราะผลงานที่ยิ่งใหญ่ไม่ได้เกิดจากใครคนใดคนหนึ่ง แต่เกิดจากความคิดรวบยอดอย่างสร้างสรรค์ที่หลอมรวมกันจนไม่สามารถแยกขาดจากกันได้

สรุป : บทบาท อิทธิพลแวดล้อม และมรดกของสถาปนิกหญิง

วิวัฒนาการและบทบาทของสถาปนิกหญิงในกระแสประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ชี้ให้เห็นถึงการต่อสู้และการสร้างสรรค์ของสถาปนิกหญิงผ่าน 3 ประเด็นหลักที่สำคัญ ที่มีความเชื่อมโยงกันเชิงโครงสร้าง ดังนี้

- บทบาทของสถาปนิกหญิงในวิชาชีพสถาปัตยกรรม ได้วิวัฒนาการจากผู้บุกเบิกในปลายศตวรรษที่ 19 เช่น Marion Mahony Griffin, Sophia Hayden, Julia Morgan ที่ต้องต่อสู้กับการกีดกันทางเพศเพื่อเข้าถึงการศึกษาและการประกอบวิชาชีพ จนถึงการเป็นผู้มีอิทธิพลสำคัญในยุค Modernism และ Postmodernism (เช่น Eileen Gray, Lilly Reich, Denise Scott Brown) บทบาทของพวกเธอขยายขอบเขตจากการออกแบบเฟอร์นิเจอร์ ไปสู่งานออกแบบอาคาร การวางผังเมือง การเขียนทฤษฎี และการวิจัยทางสังคม ซึ่งวิวัฒนาการนี้สะท้อนถึงการทำลายอุปสรรคเชิงระบบทีละขั้นตอน แม้ว่าการยอมรับจะล่าช้า เช่น Julia Morgan ได้เหรียญทอง AIA หลังเสียชีวิต 57 ปี แสดงให้เห็นว่า สถาปนิกหญิงมักเริ่มต้นจากการเป็นหุ้นส่วนหรือผู้ร่วมงานกับสถาปนิกชายที่มีชื่อเสียง แต่บทบาทที่แท้จริงในฐานะพลังขับเคลื่อนความคิดสร้างสรรค์มักถูกลดทอนหรือมองข้ามในประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมกระแสหลักที่เน้นหลักไปที่ผู้ชาย

- อิทธิพลต่อสถาปนิกหญิง แบ่งเป็นสองส่วนหลัก คือ อิทธิพลทางบวก (สนับสนุน) ซึ่งมีบุคคลสำคัญ เช่น Frank Lloyd Wright ผู้ก่อตั้ง Taliesin Fellowship ที่ให้การปฏิบัติที่เท่าเทียมแก่สตรี หรือการก่อตั้งสถาบันคู่ขนาน เช่น Radcliffe College เพื่อตอบโต้การกีดกันของ Harvard ในส่วนของอิทธิพลทางลบ (อุปสรรค) สิ่งที่สำคัญ คือ การเลือกปฏิบัติทางเพศ การถูกจำกัดขอบเขตการศึกษา เช่นที่ Bauhaus ดังนั้นการสนับสนุนและอุปสรรคที่เกิดขึ้น จึงเป็นทั้งแรงกระตุ้นและเป็นตัวขัดขวางให้เกิดการวิวัฒนาการ สถาปนิกหญิงต้องใช้ความพยายามอย่างมากในการพิสูจน์ตนเอง โดยการทำงานร่วมกับสถาปนิกชายมักทำให้ผลงานถูกรวมเข้ากับชื่อของหุ้นส่วนชาย (กรณี Ray Eames, Marion Mahony Griffin, Anna Bofill) ความเป็นหุ้นส่วนที่แท้จริงถูกบิดเบือนให้เป็นบทบาท “ผู้ช่วย” ซึ่งเป็นผลจากอคติทางเพศเชิงโครงสร้างภายในวิชาชีพ

- มรดกทางความคิดและผลงาน สถาปนิกหญิงได้สร้างสรรค์และมีอิทธิพลต่อแนวคิดทางสถาปัตยกรรม ซึ่ง Eileen Gray และ Lilly Reich เป็นผู้บุกเบิกเชื่อมโยงสถาปัตยกรรมกับการออกแบบภายในและเฟอร์นิเจอร์ ส่วน Alison Smithson มีบทบาทในการนิยามและพัฒนาแนวคิด New Brutalism ที่เน้นคุณภาพของวัสดุและวิถีชีวิต แนวคิดการสร้างสรรค์แบบ Postmodern และ Urban Analysis ซึ่ง Scott Brown เป็นผู้บุกเบิกที่สำคัญที่สุดในการวิจารณ์ Modernism ผ่านการวิจัยเชิงสังคมและเมือง ในหนังสือ Learning from Las Vegas ปี ค.ศ. 1972 ซึ่งแนวคิดและทฤษฎีของสถาปนิกหญิงมักขยายขอบเขตของวิชาชีพสถาปัตยกรรมออกสู่มิติทางสังคม วัฒนธรรม และมนุษย์มากขึ้น แทนที่จะจำกัดเพียงรูปทรงและโครงสร้าง แต่ได้นำมุมมองทางสังคมมาบูรณาการในกระบวนการออกแบบ การให้ความสำคัญกับประโยชน์ใช้สอยและคุณภาพ สัมพันธ์กับคำกล่าวที่สะท้อนปรัชญาการออกแบบที่เน้นความยั่งยืนและการใช้งานจริง

ภาพรวมทั้ง 3 ข้อนี้ ได้สร้างประเด็นที่น่าสนใจขึ้นมาให้เข้าใจมากขึ้น ซึ่งวิวัฒนาการของสถาปนิกหญิงจากการถูกลดบทบาทสู่การเป็นผู้นำทางความคิดระดับสากล คือพลวัตสำคัญที่ผสมผสานมิติมนุษย์เข้ากับทฤษฎีสถาปัตยกรรม และเป็นแรงขับเคลื่อนในการทำลายอคติเชิงโครงสร้างเพื่อปฏิรูปวิชาชีพสู่ความเท่าเทียม

ข้อเสนอแนะ

จากการอภิปรายผลและสรุปประเด็นที่ควรได้รับการส่งเสริมความเข้าใจที่ครอบคลุม และเห็นความเท่าเทียมในวงการสถาปัตยกรรมในต่างประเทศ คือ **ประเด็นการปรับปรุงข้อมูลประวัติศาสตร์นิพนธ์สถาปัตยกรรม** โดย 1) ควรสอนและเขียนประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมโดยเน้น “พลังของการทำงานร่วมกัน” แทนการเน้นหลักไปที่สถาปนิกชาย 2) ควรศึกษาอย่างละเอียดเกี่ยวกับหลักฐานที่แสดงถึงบทบาทของสถาปนิกหญิงในสำนักงานสถาปนิกและงานออกแบบร่วม เพื่อให้เครดิตการสร้างสรรค์อย่างเป็นธรรม เช่น การให้เครดิตแก่ Marion Mahony Griffin สำหรับภาพวาด และ Ray Eames สำหรับส่วนประกอบด้านสุนทรียภาพทั้งหมด 3) ควรเพิ่มงานของสถาปนิกหญิงผู้บุกเบิกและร่วมสมัยในทุกรายวิชาประวัติศาสตร์ ทฤษฎี และสตูดิโอออกแบบ เพื่อให้

นักศึกษสถาปัตยกรรมมี “ต้นแบบที่เป็นผู้หญิง” ที่หลากหลาย ไม่เพียงแคในสาขาที่ถูกจำกัดว่าเป็น “ของผู้หญิง” **ประเด็นการส่งเสริมการทำงานในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม** วิชาชีพสถาปัตยกรรมควรครอบคลุมถึงความเชี่ยวชาญในหลายแขนง ไม่จำกัดอยู่แค่การออกแบบอาคารขนาดใหญ่ แต่รวมถึงการวิจัย การวางผังเมือง การออกแบบที่อยู่อาศัยเพื่อสังคม และการวิเคราะห์ทางวัฒนธรรม เช่น งานของ Scott Brown **ประเด็นการปฏิรูปสถาบันวิชาชีพและรางวัล** โดย 1) สถาบันที่มีมอบรางวัลระดับสูง เช่น Pritzker, AIA และ RIBA เป็นต้น ควรมีการทบทวนเกณฑ์การพิจารณา เพื่อให้สามารถมอบรางวัลแก่ “หุ้นส่วนผู้มีความคิดสร้างสรรค์ร่วม” ได้อย่างเป็นทางการและเท่าเทียม โดยไม่จำกัดแค่บุคคลเดียว หากผลงานที่ได้รับรางวัลเป็นผลจากความร่วมมือที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ 2) วงการสถาปัตยกรรมควรมีการอภิปรายอย่างเปิดเผยเกี่ยวกับ “ระบบดารา” และ “อคติทางเพศ” ดังที่ Denise Scott Brown เคยวิพากษ์ไว้ เพื่อสร้างวัฒนธรรมวิชาชีพที่เปิดกว้าง และไม่มองข้ามผู้หญิงที่มีบุคลิกโดดเด่นหรือแข็งแกร่ง กรณี Alison Smithson

สำหรับแนวทางการศึกษาบทบาทและวิวัฒนาการของสถาปนิกหญิงควรได้รับการส่งเสริม เพื่อสร้างความตระหนักและความเข้าใจในวิชาชีพที่ครอบคลุมยิ่งขึ้น ทั้งประเด็นด้านการปรับปรุงข้อมูลประวัติศาสตร์นิพนธ์สถาปัตยกรรม ด้านการส่งเสริมการทำงานในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม และด้านการปฏิรูปสถาบันวิชาชีพและรางวัล กล่าวได้ว่า บทบาทและการยอมรับสถาปนิกหญิงที่แท้จริงนั้น จะเกิดขึ้นได้เมื่อวิชาชีพสถาปัตยกรรม เปลี่ยนจากการยกย่องความสามารถของบุคคลเดียว สู่การให้คุณค่ากับความร่วมมือทางปัญญา และความหลากหลายของความเชี่ยวชาญ ที่สถาปนิกหญิงได้นำมาสู่การพัฒนางานวิชาชีพสถาปัตยกรรมอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถนำไปสู่ความเท่าเทียมในทุกเพศสภาพ และยังสามารถต่อยอดในการศึกษา การให้ความสำคัญรวมทั้งการยกย่องบทบาทและผลงานของสถาปนิกหญิงไทยตั้งแต่ในอดีต ปัจจุบัน จนถึงอนาคตได้ ซึ่งการทำงานสถาปัตยกรรมที่ “สง่างาม” ในยุคใหม่ คือการยอมรับว่า ความสำเร็จไม่ได้มาจากคนเพียงคนเดียว แต่มาจากการผสมผสานพลังทางความคิดและปัญญาที่พร้อมให้เกียรติกับทุกบทบาทอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม

บรรณานุกรม

- กริณคณา คงเพชร. (2559). *บทบาทของสตรีในโลกศิลปะ*. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/fineartsJournal/article/view/77126>
- Archibald. (2018). *Alison and Peter Smithson*. <https://architectuul.com/architect/alison-and-peter-smithson>
- Adams, G. (2014). The Scott Brown petition: Why the Pritzker should acknowledge architectural partnerships. *Architectural Design*, 84(6), 14–21.
- Arnold, D. (Ed.). (2024). *Women and architectural history*. Routledge.
- Bofill, R., & Warren, J. A. (1988). *Ricardo Bofill, Taller de Arquitectura: Buildings and projects, 1960–1985*. Rizzoli.
- Boyer, M. C. (2022). *Not quite architecture: Writing around Alison and Peter Smithson*. Princeton Architectural Press.
- Cardoso, F. F., Edens, C., Heynen, H., Hoekstra, R., van Kessel, E., Ferradás, M. N., van 't Klooster, I., Noorani, S., Schrijver, L., Noorani, S., Pombo, F., Quiroga, C., Smeets-Klokgieters, E., Tummers, L., & Vlassenrood, L. (2023). *Women in architecture: Documents and histories*. nai010 publishers.
- Colomina, B. (1992). The split wall: Domesticity and the culture of modernity. *Assemblage*, (18), 7–33.
- Eames office. (1988). *Charles & Ray biography*. <https://www.eamesoffice.com/about/biography/>
- Espegel, C. (2018). *Women architects in the modern movement* (A. Giral, Tran.). Routledge.
- Foster, E. M. (2011). The wife's work: Alison Smithson and the marginalization of female architectural authorship. *Architectural Theory Review*, 16(3), 291–309.
- Frearson, A. (2013). *Julia Morgan becomes first woman to receive AIA gold medal*. <https://www.dezeen.com/2013/12/13/julia-morgan-becomes-first-woman-to-receive-aia-gold-medal/>
- Goldhagen, S. W. (2016). Modernism's missing voice: The Smithsons and the architecture of the ordinary. In *Architects' lives, professional identities and the architecture of the everyday* (pp.121–142). Routledge.
- Grahn, F. (Ed.). (2022). Denise Scott Brown. In *Other eyes: Portraits of an architect*. Birkhäuser.
- Hartman, J. C. (Ed.). (2022). *The women who changed architecture*. Beverly Willis Architecture Foundation.
- Harvard Library. (2025, September 9). *Women at Harvard university*. <https://guides.library.harvard.edu/c.php?g=1108872&p=8085578%20%20>
- Jordana, S. (2011). *Interview: Robert Venturi & Denise Scott Brown, by Andrea Tamas*. <https://www.archdaily.com/130389/interview-robert-venturi-denise-scott-brown-by-andrea-tamas>
- Kirkham, P. (1998). *Charles and Ray Eames: Designers of the twentieth century*. MIT Press.
- Norton, M. B., Blight, D. W., Katzman, D. M., Chudacoff, H. P., Logevall, F., Bailey, B., & Tuttle Jr., W. M. (2005). *A people and a nation: A history of the United States. Vol. 2, since 1865* (7th ed.). Houghton Mifflin.
- Perkins Gilman, C. (1998). *Women and economics: A study of the economic relation between men and women as a factor in social evolution*. University of California Press.

- Rackard, N. (2019). *The 10 most overlooked women in architecture history*.
https://www.archdaily.com/341730/the-10-most-overlooked-women-in-architecture-history?ad_campaign=normal-tag
- Scalbert, I. (2005). *Architecture as a way of life: The new Brutalism 1953–1956*. Team 10.
- Schneider, K. (2016). *Alison Smithson: Dangerous woman*. The Dangerous Women Project.
- The School of Architecture. (2024). *From concept to realization: An expanded history of TSOA*.
<https://www.tsoa.edu/our-history>
- Scott Brown, D. (1989). Room at the top? Sexism and the star system in architecture. In E. P. Berkeley & M. McQuaid (Eds.), *Architecture: A place for women* (pp. 237–46). Smithsonian Institution Press.
- Scott Brown, D. (2009). *Having words*. Architectural Association.
- Smithson, Alison Margaret 1928–1993. (n.d.).
<https://architecture.arthistoryresearch.net/print/pdf/node/2507>
- Spain, D. (1992). *Gendered spaces*. University of North Carolina Press.
- Stratigakos, D. (2016). *Where are the women architects?* Princeton University Press.
- Van den Heuvel, D. (2015). Between brutalists; The Banham hypothesis and the Smithson way of life. *The Journal of Architecture*, 20(2), 293–308.
- Venturi, R., Izenour, S., & Brown, D. S. (1972). *Learning from Las Vegas: The forgotten symbolism of architectural form*. MIT Press.